

יצאנו לדרך חדשה! פרויקט איכות הסביבה - "טבע עירוני ומגוון ביולוגי"!

הקיימת אצל הילדים. דרך זאת של למידה, אם מקבלים ומכבדים אותה, עשויה לשמש כמקור בלתי נדלה של העשרה, וכמו כן, דחף או מוטיבציה ללמידה בהמשך.

הקירבה והעשייה בסביבה המוכרת היא מוחשית ואמיתית ומתעוררת כל יום מחדש בעקבות רגישות ותשומת לב לריח האדמה לאחר הגשם, לצבע הפרחים שצמחו לנמלים שמאחורי האבנים, לגורים הקטנטנים של הכלבה ג'ינג'ית או לציון הציפורים שבאו לשתות ולחפש אוכל בחצר. הכול נמצא בחצר וקרוב לילדים, עליו ללמדם לכבד ולאהוב אותו ואחר כך ללמוד לשמור עליו.

תכנית העבודה שנבנתה הייתה אינטגרטיבית ושילבה את נושאי החינוך הסביבתי, פעילות קהילתית סביבתית אשר לוותה על ידי הנהגת היישובים שערי תקווה ועץ אפרים ובתמיכתם וכן נתנה ביטוי התנהגותי וחזותי לחינוך סביבתי באורח החיים בגן. הסוירים באזור הגן היו חלק מחינוך זה וגרמו לילדים להתמודד עם בעיות חקר, חיפוש הגדרות ומציאת פתרונות לסובב אותם.

מקווים שפרויקט זה ימשיך ללוות את הילדים גם בהמשך דרכם החינוכית וימשיך להוות נושא להנאה גדולה.

המשיכו והצליחו!

רות אברהם | מנהלת מחלקת הקדם יסודי |

מנהל צוות אגף החינוך | מוא"ז שומרון

מתוך רצון להתחדשות ולהעצמת תחומי החינוך בגני הילדים בשומרון נרתם אגף החינוך בתמיכה חמה של ראש המועצה מר גרשון מסיקה ושל הנהלת המועצה ואושרה יציאה לפרויקט ייחודי זה בישובים שערי תקווה ועץ אפרים. התכנית נתמכה על ידי המשרד להגנת הסביבה ולוותה על ידי רכזת החינוך באיגוד ערים לאיכות הסביבה - שומרון, שלווה נה, ובנות השירות שבנו מערכי למידה וליוו את הגנים במפגשים. סייעו לתוכנית-מפקחות משרד החינוך זהורית שטאל ואולי קורן ובליווי מדריכה מקסימה ויצירתית שהיא גם גננת, נטע פרי.

נטע ליוותה את התוכנית ויחד איתנו עקבה אחר התקדמות הפעילויות. העבירה במסירות ובמקצועיות ימי הדרכה בגנים. ביחד התייעץ צוות כל גן והכין נושא מוביל אשר מתאים לגנת ולגן בו היא עובדת ואיפשר לכל צוות גן למצוא תחום הולם את נטיות ליבו כפי שאנו מוצאים במגדיר מקסים ומיוחד זה שהוכן על ידי הילדים והמחנכות.

מטרת התכנית הייתה להוביל את גני הילדים לתהליך חינוכי לאורך זמן שבו לוקחים חלק הילדים, צוות הגן וההורים בהטמעת ערכים סביבתיים.

מכיוון שבדרך כלל אנו מתחברים עם מה שאנחנו מכירים היטב, ידענו שחינוי שנזמן לילדים הזדמנויות רבות להכיר את הסביבה הטבעית, להיות קרובים אליה וללמוד אותה. חשוב שההתנסויות המוקדמות עם הסביבה הטבעית תזמנה ביטוי לתחושת החקר

כיצד נגלה את המגוון הביולוגי ונשמר את הטבע בישוב?

כלי מחקר מספר אחת הוא העיניים - לפקוח עיניים ולחפש צמחי בר וחיות בר: נמלה בבית, עכביש על הקיר, פרח בר, ציפור שעפה בשמיים ועוד. בכדי להיטיב את הראיה ולראות גם פרטים קטנים נעזרנו במגדלת ומשקפת.

כדי לראות את בע"ח הקטנים מקרוב ניתן ללכוד אותם בעדינות (רק בע"ח שלא מהווים סכנה) בכלי שקוף עם מעבר לחמצן, להתבונן, לחקור, לצלם ואז לשחרר. מדריך להגדרת הממצא (פרחים, עצים, חרקים, ציפורים, יונקים ועוד...) כדי לקרוא לו בשם ולגלות מה יש בישוב.

בפעילות זו אנו מלמדים את הילדים לחקור בעזרת התבוננות, שאילת שאלות וחיפוש תשובות וכמובן נותנים להם לחוש פליאה נוכח יופי הבריאה.

את הממצאים מומלץ לפרסם בישוב כדי להעלות את המודעות של התושבים לקיים וכמובן לעודד את הילדים והקהילה לשמור על החי והצומח. חשוב לציין כי ריסוס צמחיית בר מזיקה מאוד ומוטב לפני הקיץ לקצוץ את צמחיית הבר בחרמש (לאחר הפריחה והבשלת הפרי לזרע).

בשנת הלימודים תשע"ג נערכה בגני הילדים בשערי תקווה ועץ אפרים תוכנית חינוכית בנושא שימור המגוון הביולוגי והטבע העירוני. במהלך השנה יצאו ילדי הגנים בליווי הגננות לחצר הגן ולשטח בר סמוך לגן וחקרו את צמחי הבר וחיות הבר המצויים שם במטרה לגלות את מגוון המינים המקומי.

מהו מגוון מינים?

מתאר את המגוון של היצורים החיים על פני כדור הארץ (צמחים ובעלי חיים). בעקבות תהליך של צמצום השטחים הפתוחים ופגיעה בבתי הגידול כתוצאה מגידול באוכלוסיית כדור הארץ ומעליה ברמת החיים קיים איום מתמיד על המגוון הביולוגי.

מהו טבע עירוני?

פשוטו כמשמעו: "טבע" - צמחי בר וחיות בר שמתקיימים בתוך העיר, ששבו אליה או שנשארו בה למרות הפגיעה של הפיתוח האורבני. חשוב להכיר כי מתקיימות מערכות אקולוגיות בתוך העיר ולשמר אותן בכדי לשמר את המגוון הביולוגי לדורות הבאים ובכדי שאנו נוכל ליהנות מטבע בהישג יד.

עשה ואל תעשה:

- עשה - שימוש באמצעי הגנה: נעליים, כובע, מים.
- לא תעשה - אין לתת לילדים להרים אבנים.
- לא תעשה - אין לקטוף פרחים
- עשה - ניתן לאסוף מעט זרעים וליצור בנק זרעים שנזרע לקראת השנה הבאה.
- לא תעשה - פגיעה בבע"ח
- לא תעשה - יש להיזהר מבע"ח שיכולים להוות סכנה כמו: נחש, עקרב, נדל ארסי ועוד...
- עשה - לפתוח את העיניים ולהתפלא מהגילויים.

בהצלחה! שלווה נוח | רכזת חינוך וקהילה | איגוד ערים לאיכות הסביבה שומרון

גננות שערי תקווה ועץ אפרים היקרות,

היה לי הזכות והעונג ללוות אתכן השנה, לראות בצמיחתכן האישית ובפריחת ילדי גנכן. גאה בכך על הפתיחות והנכונות ללמוד ולהתנסות בדברים הלא שגרתיים, בטוחים ומוכרים. אין זה מובן מאליו. בחרתי במילותיו של שאול טשרניחובסקי לסכם את כל מה שלמדנו יחד השנה.

מילים: שאול טשרניחובסקי

שנת כתיבה: 14.3.1940

העולם בְּזִכְרוֹתוֹ שֶׁל מִי קָיָם?
בְּזִכְרוֹתָם שֶׁל אֶפְרוֹחַיִם
בְּקִנְיָם בֵּין הַחוּחַיִם,
בְּגִגּוֹת וְעַל כָּל עֵץ רָם,
בְּזִכְרוֹתָם קָיָם!

העולם בְּזִכְרוֹתוֹ שֶׁל מִי קָיָם?
בְּזִכְרוֹתָם שֶׁל תִּינוּקוֹת
בְּבִתִּים וּבְסִכּוֹת,
בְּכָל מְקוֹם אֲשֶׁר הֵם שָׁם,
בְּזִכְרוֹתָם קָיָם!

העולם בְּזִכְרוֹתוֹ שֶׁל מִי קָיָם?
בְּזִכְרוֹתָם שֶׁל קִטְנֻטְנִים,
בְּכָל מְקוֹם, בְּכָל הַזְּמַנִּים,
וּבְזִכְרוֹת קִטְנֵי עוֹלָם
הָעוֹלָם קָיָם!

העולם בְּזִכְרוֹתוֹ שֶׁל מִי קָיָם?
בְּזִכְרוֹתָם שֶׁל פְּרָפְרִים
בְּשָׂדוֹת וּבְכָרִים,
בְּיַעְרוֹת וְעַל שִׁפְתֵי אֲגָם,
בְּזִכְרוֹתָם קָיָם!

העולם בְּזִכְרוֹתוֹ שֶׁל מִי קָיָם?
בְּזִכְרוֹתָם שֶׁל פְּרָפְרִים
בְּשָׂדוֹת וּבְכָרִים,
בְּאֵבִיב וּבְקִיץ הֵם,
בְּזִכְרוֹתָם קָיָם!

העולם בְּזִכְרוֹתוֹ שֶׁל מִי קָיָם?
בְּזִכְרוֹתָם שֶׁל וְלָדוֹת:
דָּג, צְפִרְדַּע וּלְטָאוֹת
בְּבְרָכוֹת וּבְמִי הֵם,
בְּזִכְרוֹתָם קָיָם!

ואני מוסיפה - וגם בזכותכן, נשות החינוך.

תודה לכן והמון הצלחה בהמשך.
אוהבת,

נטע פרי, מדריכת קיימות.

גזר קיפח (גזר הגינה)

צילום: אביבה זינר, נ חרוב, עני אפרים

משפחה: סוככיים

צבע פריחה: לבן ובמרכזה תפרחת שחור-ארגמן

מס' עלי כותרת: 5

בית גידול: בשדות בור, בצידי הדרכים

מועד פריחה: אפריל-יוני

צורת חיים: עשבוני רב-שנתי

תפוצה בארץ: גולן, חרמון, גליל, עמק יזרדן עליון, עמקים, גלבוע, כרמל, הרי שומרון, מדבר שומרון, הרי יהודה, שרון, שפלה, בקעת הירדן

גזר קיפח הוא צמח בולט מאוד בנוף של ראשית הקיץ, במיוחד בצדי דרכים. זהו צמח עשבוני דו-שנתי זקוף וגבוה מאוד (השם קיפח משמעו דק וגבוה). בקרקע הוא מפתח שורש עבה, בהיר, והוא מדיף ריח אופייני של גזר. מצמח זה תורבת הגזר התרבותי הנאכל. באביב עולה עמוד תפרחת זקוף ושעיר,

המתנשא לגובה של עד 2 מ'. גזר קיפח פורח בסוף האביב ובקיץ, מאפריל עד אוגוסט. בראש הגבעול מתנשא סוכך ענק בודד, קוטרו עשוי להגיע עד 30 ס"מ. במרכז הסוכך מתנוססת קבוצת פרחים עקרים, שחומים או סגולים, הנראים כחיפושית או זבוב, והם מושכים חרקים מאביקים לנחות על הסוכך.

הידעת?

ילדי גן אלון, בשערי תקווה הציעו להחליף ל"גזר קיפח" את שמו ל"גזר פיקח" וזאת על שום ה"טריק" המחוכם למשיכת חרקים.

מִסְרֵק מְזַרְחִי (איברי)

משפחה: סוככיים

צבע הפריחה: לבן

מספר עלי כותרת: 5

בית גידול: ים תיכוני- בתות הספר

מועד פריחה: ינואר – אפריל

צורת חיים: עשב חד שנתי

תפוצה בארץ: גליל, עמק יזרדן, עמקים, גלבוע, כרמל, הרי שומרון, מדבר שומרון, הרי יהודה, שרון

והמזרח בפירות כל הסוככיים בארץ. הפרי סרגלי, דמוי גבעול, ארוך (6 ס"מ), חלקו התחתון מכיל 2 זרעים והוא לחוץ מצדדיו, חלקו העליון הוא מקור חסר זרעים, והוא פחוס מגבו, אורכו תופס 4/5 מאורך הפרי. עם הבשלת הזרעים מתייבש הפרי ומתפתל, וכך הוא משליך ומפזר את הזרעים. בקצהו העליון של הפרי בולטים עמודי העלי כשתי קרניים זקופות או כשני מחושים. הפירות בכל תפוחת מקובצים יחד במבנה המזכיר מסרק, ומכאן גם שם הסוג. מסרק מזרחי הוא צמח של שדות ובתה, והוא נפוץ כמעט בכל אזורי הארץ. הוא גדל בעיקר עד רום של 600 מ' מעל פני הים.

עשב חד שנתי עדין, הראשון מבין מיני הסוככים הפורח בחורף. הגבעול לרוב בלתי מסתעף, נושא תפוחת בודדת, גובהו עד 30 ס"מ. העלה מנוצה 2-3 פעמים לאונות סרגליות קצרות. העלים והגבעולים שעירים. הפרחים לבנים, צפופים. הסוכך מורכב מסוככונים מעטים, שפרחיהם ערוכים במישור אחד. בכל סוככון 4-7 פרחים דו-מיניים, הפרחים המרכזיים הם לפעמים זכריים. עלי הכותרת החיצוניים של כל סוככון גדולים הרבה מיתר עלי הכותרת. אין נקודה שחורה במרכז התפוחת. הפרח מואבק על-ידי זבובים, דבורים קטנות וצרעות. קל מאוד להבחין בין מסרק לבין כל סוככי אחר לפי הפרי: פריו הוא הארוך

עירית גדולה

צילום: עליזה טייאר, גן אילון, שערי תקווה

משפחה: שושניים

צבע פריחה: לבן-בז' ורדרד

מס' עלי כותרת: 6

בית גידול: שדות בור, בשטחים פתוחים.

מועד פריחה: אפריל-יוני

צורת חיים: עשבוני רב-שנתי

תפוצה בארץ: גולן, חרמון, גליל, חוף הים התיכון, עמק ירדן עליון, עמקים, גלבוע, כרמל, הרי שומרון, מדבר שומרון, הרי יהודה, מדבר יהודה ובקעת ים המלח, שרון, שפלה, נגב צפוני, נגב והרי אילת, בקעת הירדן

עירית גדולה היא גיאופיט גדול, שכיח מאוד. העלים זקופים באלכסון, סרגליים מחודדים, עבים ומרזביים, בדמות האות וי (V) בחתך-רוחב, עם קרין בחוד, מעין קוער של ספינה. הגבעול עגול, עבה וחזק, גבוה (80 ס"מ). בחלקו העליון של הגבעול נישאים הפרחים. קוטר הפרח 25 מ"מ. הפרחים נישאים על ענפי-משנה המסתעפים מגבעול הפריחה, כ-20 פרחים על כל ענף. בכל ענף סדר-הפריחה הוא הדרגתי מלמטה למעלה, אך שלא כמו בחצב, הרי בתפרחת כולה יש כל הזמן פרחים לכל אורכה, כל ענף ופרחיו התורנים. הפריחה ממושכת. הפרח מייצר הרבה צוף, המצטבר בספל הנוצר מבסיסיהם המורחבים של זירי האבקנים. עלי עירית

גדולה אינם נאכלים כמעט על-ידי צאן ובקר, בזכות שילוב בין חומרי-רעל יחד עם מחטים מיקרוסקופיות חדות שבתאיהם. אך יש לפחות חרק אחד שהתמחה באכילת עלי העירית. זהו פשפש, התוחב את חדקו לתוך תאי העלה נטולי המחטים ומוצץ את לשדם. הפשפש נקרא על שם הפונדקאי שלו: כנפיו רכות, ושמו רכנף העירית.

הצמח במקורות: אפרים הראובני מזהה את היבילית המשנאית עם העירית הגדולה כיוון שידוע שמפיקים משרשי העירית משחה לטיפול ביבלות ולכן היא כונתה יבילית ועוד ידוע שמהשורש מכינים דבק. במשנה מוזכרת היבילית כצמח שמפיקים ממנו דבק כדי להדביק כדי יין "יבילית שטופלין בה את הפיטסין" (כלים ג', ו).

קחון מצוי

צילום: עליזה טייאר, נן אלון, שערי תקווה

משפחה: מורכבים

צבע פריחה: לבן ובמרכז צהוב

בית גידול: בשדות בור, בצידי הדרכים

מועד פריחה: מרץ-מאי

צורת חיים: חד-שנתי

תפוצה בארץ: גולן, חרמון, גליל, חוף הים התיכון, עמק ירדן עליון, עמקים, גלבוע, כרמל, הרי שומרון, מדבר שומרון, הרי יהודה, מדבר יהודה ובקעת ים המלח, שרון, שפלה, נגב צפוני, נגב והרי אילת, בקעת הירדן

עיניים, חום, פגעי עור, דלקת חניכיים, הצטננות ופגעים במערכת הנשימה, ואמור להגביר תנובת-חלב אצל המיניקה. הסוג קחון כולל 200 מינים, בארץ יש 20-25 מינים.

קחון מצוי הוא צמח חד-שנתי שכיח מאוד ובולט בשטח ברבבות פרחיו. הוא מסתעף, זקוף, גובהו 15-40 ס"מ. קחון מצוי פורח ממרץ עד מאי, והוא ממאפייניו של האביב המאוחר ברבים מאזורי הארץ. ברפואה העממית משמש נגד כאב-בטן, דלקת

תלתן תריסני

טולחני, יצחק אלוט, נז' רמון, יצחק יצחק, יצחק יצחק

משפחה: פרפרניים

צבע הפריחה: לבן ורדרד

מספר עלי כותרת: 5

בית גידול: חברות שיחים (בתה וגריגה)

מועד פריחה: פברואר- מאי

צורת חיים: עשב חד שנתי

תפוצה בארץ: גולן, חרמון, גליל, עמק יזרדן עליון, עמקים, גלבוע, כרמל, הרי שומרון, מדבר שומרון, הרי יהודה, מדבר יהודה ובקעת ים המלח, עין גדי, שרון, שפלה, נגב צפוני

הוא הארוך בפרחי התלתן בארץ וכמות הצוף שהוא מייצר עולה על זו שמייצרים מיני התלתן האחרים. הפרי גדול, עטוף בעלי הגביע. אחד מעלי הגביע גדול פי 3 מיתרם, דבר המשווה לו מראה כצורת מגן של לוחמים-בחרב (תריס=מגן) ומכאן שם המין.

עשב חד שנתי זקוף ובהיר שגובהו 15-25 ס"מ ולו פרחים לבנבנים ורודים ארוכים. מבנה העלה מורכב בעל שלושה עלעלים דומים (בדומה למיני תלתן אחרים). התפרחת דלת פרחים והפרחים בה פונים זקופים כלפי מעלה. פרח התלתן התריסני

פרחים

אספסת מצויה

צילום: אביבה זונה, נן חרוב, עין אפרים

משפחה: פרפרניים

צבע פריחה: צהוב

מס' עלי כותרת: 5

בית נידול: בשדות בור

מועד פריחה: מרץ - אפריל

צורת היים: חד-שנתי

תפוצה בארץ: גולן, חרמון, גליל, עמק יזרדן עליון, עמקים, גלבע, כרמל, הרי שומרון, מדבר שומרון, הרי יהודה, מדבר יהודה ובקעת ים המלח, עין גדי, שרון, שפלה, גלב צפוני, נגב והרי אילת, ערבה, בקעת הירדן

מהם 18 חד-שנתיים.

הצמח במקורות:

האספסת מוזכרת בתלמוד כאחד ממיני

העשבים הראויים למאכל בהמה.

בסוג 55 מינים (הנתונים שונים לפי חוקרים שונים, בין 50 ל-100). מרכז המינים החד-

שנתיים בסוג (34 מינים) משתרע באזור הים התיכון; המינים הרב-שנתיים (21 מינים)

- במערב אסיה ובמרכזה. בארץ 22 מינים,

חרדל לבן

צילום: אתי זכריה, נן רימון, שערי תקווה

משפחה: מצליבים

צבע פריחה: צהוב

מס' עלי כותרת: 4

בית גידול: ברוב אזורי הארץ – בשולי שדות מעובדים, בצידי דרכים ובשדות בור

מועד פריחה: נובמבר-מאי

צורת היים: חד-שנתי

תפוצה בארץ: גולן, חרמון, גליל, עמק יזרען, עמקים, גלבוע, כרמל, הרי שומרון, מדבר שומרון, הרי יהודה, מדבר יהודה ובקעת ים המלח, שרון, שפלה, נגב צפוני, בקעת הירדן

שלושה מינים: החרדל הלבן, החרדל המצרי וחרדל השדה. את החרדל גידלו כירק-מאכל, והיו נוהגים להשתמש בעיקר בראשי הגבעול ובעלים בבישול ובכבישה: "אמר רבי יהושע מימי לא לא גס ליבי לומר לאדם צא ולקט לך תמרות של חרדל וכבוש והווי פטור מן המעשרות" (תוספתא, מעשר ראשון ג'). לגבי הסגולות הרפואיות הטמונות בו, נאמר: "הרגיל בחרדל אחד לשלושים יום, מונע חליים מתוך ביתו. אבל לא בכל יום, מפני שהוא מחליש את הלב" (ברכות מ', א'). זרעי החרדל שימשו "כמשקולת מידה": "אפילו כעין החרדל ובפחות מכן..." (נידה ה', ב').

ועוד נאמר על הזרעים: "חרדל מאכל ליונים" (ירושלמי, שבת י"ח, ט"ז).

עשב חד-שנתי, שגבעוליו הזקופים מתנשאים לגובה של 100-150 ס"מ. שם הצמח מטעה שכן הפרח שלו צהוב ושם המין "לבן" נגזר מהשערות הלבנות הזיפיות שעל פרותיו. בבסיס הצמח גדלים עלים כינוריים מכוסים שיערות זיפניות ובחלק העליון של הפרח תפרחות צהובות למרחוק. הפרי הוא תרמיל דמוי חרב פחוסה שאורכו 2-5 ס"מ ובו 1-3 זרעים בלבד. מחרדל לבן תורבתו זנים אחדים המשמשים ליצור תבלין החרדל. מין קרוב לחרדל לבן הוא חרדל השדה הנבדל מחרדל לבן בפריו חסר השערות הלבנות.

הצמח במקורות:

בספרות המשנה והתלמוד נזכר החרדל פעמים רבות, ומן הסתם היה מצוי לרוב ומוכר לכל תושבי הארץ. אבותינו הכירו

פרחים

חרצית עטורה

צילום: הגר דיון, גן ארז, שערי תקווה

החרק הגדול על הפרח הוא "פרחית אביגיל"

משפחה: מורכבים

צבע פריחה: צהוב

מס' עלי כותרת: 20-12

בית גידול: שדות בור, אשפתות, צידי הדרכים

מועד פריחה: מרץ-אפריל

צורת חיים: חד-שנתי

תפוצה בארץ: גולן, גליל, חוף הים התיכון, עמקים, גלבע, כרמל, הרי שומרון, מדבר שומרון, הרי יהודה, מדבר יהודה ובקעת ים המלח, שרון, שפלה, נגב צפוני, נגב והרי אילת

הצמח במקורות:

יש חושבים כי מקור השם חרצית מהמילה "חרוק", שפירושו-זהב. שהרי החרצית צבעה זהוב ומזכיר את צבע זהב.

"ותבן צור מצור לה ותצבר-כסף כעפר וחרוק כטיט חוצות" (זכריה ט', ג'). ביטוי זה מופיע גם במאמר בספר משלי (ט"ז, ט"ז): "קנה-חכמה מה-טוב מחרוק וקנות בינה נבחר מכסף."

סביון אביבי

צילום: שטיבט טואג' סרט גוגל
צילום: רותם עזרתי 'רוז טאג' סרט גוגל

צילום: אורנה שריר, גן אורן, שערי תקווה

משפחה: מורכבים

צבע פריחה: צהוב

מס' עלי כותרת: 10

בית גידול: בקרקעות מעובדות, בשדות בור, בצידי דרכים

מועד פריחה: נובמבר-מאי

צורת חיים: חד-שנתי

תפוצה בארץ: גולן, חרמון, גליל, חוף הים התיכון, עמק יזרדן עליון, עמקים, גלבע, כרמל, הרי שומרון, מדבר שומרון, הרי יהודה, מדבר יהודה ובקעת ים המלח, שרון, שפלה, נגב צפוני, בקעת הירדן

כמו קורים, הנושרות בהמשך הגדילה. סביון אביבי פורח במשך כחצי שנה, מנובמבר עד מאי בעיקר בעונה של הימים המתארכים. הוא מראשוני החד-שנתיים הפורחים בחורף. השם "אביבי" מטעה, כי זה אחד הפרחים הראשונים המתחילים לפרוח עוד בעיצומו של חורף, ואף קודם. השם סביון מרמז על היציאות של הזרעים, שצבען כסוף כשערותיו של סבא. בעזרת יציאות אלה נפוצים הזרעים ברוח, ומגיעים במהירות לתפוס בית-גידול.

סביון אביבי הוא אחד הצמחים הנפוצים ביותר והבולטים בנוף הארץ למרות גודלו הזעיר. זהו צמח חד-שנתי קטן, גובהו 15 ס"מ, לכל היותר 25 ס"מ. הוא פורח בהמוניו במשך תקופה ארוכה וממלא בפריחתו את הנוף בכתמים נרחבים. לזכותו נזקף חלק נכבד מן "הגל הצהוב" בפריחת הבר של הבתה הארצישראלית. פריחתו יוצרת מרבדים נרחבים, לעתים יחד עם "צהובים" שכחים נוספים ממשפחתו כניסנית וצפורני-חתול. הסביון הצעיר נושא שערות לבנות ארוכות

פרחים

מוצית קוצנית

צילום: אתי זכריה, נן רימון, שערי תקווה

משפחה: מורכבים

צבע פריחה: צהוב

בית גידול: שדות בור, צידי דרכים ושטחים עזובים

מועד פריחה: מרץ-יוני

צורת חיים: חד-שנתי

תפוצה בארץ: גולן, חרמון, גליל, עמק יזרדן עליון, עמקים, גלבע, כרמל, הרי שומרון, מדבר שומרון, הרי יהודה, מדבר יהודה ובקעת ים המלח, עין גדי, שרון, שפלה, נגב צפוני, נגב והרי אילת

ברקן סורי

שווארט גראס יוֹסֵף וְיִשְׂרָאֵל מִדְּבַר יְהוּדָה. תמונה: סוף-אביב

צילום: לילי חגיבי, נן לילי, שערי תקווה

משפחה: מורכבים

צבע פריחה: סגול

בית גידול: בצידי הדרכים, באשפתות, בשטחים עזובים

מועד פריחה: מרץ-מאי

צורת חיים: חד-שנתי

תפוצה בארץ: גולן, חרמון, גליל, עמק יזרדן עליון, עמקים, גלבוע, כרמל, הרי שומרון, מדבר שומרון, הרי יהודה, מדבר יהודה ובקעת ים המלח, עין גדי, שרון, שפלה, נגב צפוני, נגב והרי אילת, בקעת הירדן

בעלי עלים דוקרניים. שמות הקוצים אשר מופיעים במקרא קשים לזיהוי. סביר להניח שאחד מן השמות: שמיר, שית, צינינים ועקרבים מתייחס לאחד ממיני החורשף. ניכר שאבותינו הכירו את שמו המדויק של החורשף. יש המזהים את הקוץ המקראי עם צמח ששמו "קורטם" ויש המזהים אותו עם "ברקן" או עם "גדילן".

ברקן סורי הוא קוץ חד-שנתי זקוף וגבוה (עד מטר וחצי), אחד המינים השכיחים בארץ. ברקן סורי שייך לקבוצה אקולוגית של צמחים המופיעים בבתי-גידול עשירים בתרכובות חנקן, בהיותם מזוהמים בזבל או באשפה. הצמח במקורות: השם קוץ נזכר במקרא כשם כללי לצמחים

גדילן מצוי

תשרי לארמי, תשס"א - תש"ט ארמי, תש"ט ארמי, תש"ט ארמי

צילום: אביבה זונר, גן חרוב, עין אפרים

משפחה: מורכבים

צבע פריחה: סגול

בית גידול: בצידי הדרכים, בשטחים עזובים

מועד פריחה: מרץ-מאי

צורת חיים: חד-שנתי

תפוצה בארץ: גולן, חרמון, גליל, עמק יזרדן עליון, עמקים, גלבוע, כרמל, הרי שומרון, מדבר שומרון, הרי יהודה, מדבר יהודה ובקעת ים המלח, עין גדי, שרון, שפלה, נגב צפוני, נגב והרי אילת, בקעת הירדן

בעלי עלים דוקרניים. שמות הקוצים אשר מופיעים במקרא קשים לזיהוי. סביר להניח שאחד מן השמות: שמיר, שית, ציננים ועקרבים מתייחס לאחד ממיני החורשף. ניכר שאבותינו הכירו את שמו המדויק של החורשף. יש המזהים את הקוץ המקראי עם צמח ששמו "קורטם", ויש המזהים אותו עם "ברקן" או עם "גדילן".

גדילן מצוי הוא קוץ חד-שנתי גבוה, שכיח מאוד בצידי דרכים, שולי שדות ומעוזבות. הוא מתנשא לגובה של 150 ס"מ ואף יותר. גדילן מצוי שייך לקבוצת הצמחים המופיעים בבתי גידול עשירים בתרכובות חנקן, היות שהם מזוהמים בזבל או באשפה. הצמח במקורות: השם קוץ נזכר במקרא כשם כללי לצמחים

דרדר כחול

תולדת, ירחא יונטל ז' ט'רטא, טא: סאגא

משפחה: מורכבים

צבע פריחה: כחול

בית גידול: בתה / בתות

מועד פריחה: מרץ - מאי

צורת חיים: חד-שנתי

תפוצה בארץ: גליל, חוף הים התיכון, גלבוע, כרמל, הרי שומרון, הרי יהודה, שרון, שפלה, נגב צפוני

הצמח במקורות:
שם הסוג בלועזית נקרא על שם הקנטאור
כירון מהמיתולוגיה היוונית (חצי-אדם וחצי-
סוס), שידע לרפא בעזרת צמחים.

זהו צמח בסוג דרדר 600 מינים, בארץ
22, מהם 5 אנדמיים (שגדלים רק במקום
אחד) לארץ-ישראל או לסביבתה הקרובה.
צבע הפרחים כחול נקי, בגוון נדיר בין פרחי
הארץ.

פרחים

מרגנית השדה

צילום: אביבה זינר, נן חרוב, עין אפרים

משפחה: רקפתיים

צבע פריחה: כחול

מס' עלי כותרת: 5

בית גידול: בשדות מעובדים ובשדות בור

מועד פריחה: ינואר – יולי

צורת חיים: חד-שנתי

תפוצה בארץ: גולן, חרמון, גליל, עמק יזרען, עמקים, גלבוע, כרמל, הרי שומרון, מדבר שומרון, הרי יהודה, מדבר יהודה ובקעת ים המלח, עין גדי, שרון, שפלה, נגב צפוני, נגב והרי אילת, ערבה, בקעת הירדן

מקור חסידה מצוי

צילום: דרור מלמד, כל הזכויות שמורות
 דוד שמח ולאיתר עמח דודשט

צילום: אתי זכריה, נן רימון-שערי תקווה

משפחה: גרניים

צבע פריחה: תכלת, כחול-סגול בהיר

מס' עלי כותרת: 5-8

בית גידול: בשדות בור

מועד פריחה: פברואר-מאי

צורת חיים: חד שנתי

תפוצה בארץ: גולן, גליל, עמק יזרדן עליון, עמקים, גלבוע, כרמל, הרי שומרון, מדבר שומרון, הרי יהודה, מדבר יהודה ובקעת ים המלח, עין גדי, שרון, שפלה, נגב צפוני, נגב והרי אילת, בקעת הירדן

מתייבשים הם משתזרים-מסתלסלים מלמעלה. כשזרע כזה נושר לקרקע בשעה שהמקור עודו משתזר - הוא מתברג לתוך סדק בקרקע ו"זורע" את עצמו, וכך הוא ניצל מסכנות שעל פני השטח כגון אכילה בפי נמלים.

מקור-חסידה הוא סוג שכיח מאוד בארץ, ובו 18 מינים (90 מינים בעולם). הפרי אכן נראה ממש כמו מקור חסידה: הזרעים למטה נראים כמו הראש, וכל זרע נושא זיף ארוך. כל 5 הזיפים צמודים ונראים יחד כמקור, ובהבשילם הם נפרדים. הם מתחילים להיפרד מן הקצה הרחוק מהזרע, וכשהם

מְרוֹת יְהוּדָה

צילום: אתי זכריה, נ. רימון, שערי תקווה

משפחה: שפתניים

צבע הפריחה: סגול-לילך-ארגמן

מספר עלי כותרת: מאוחה

בית גידול: חברות שיחים (בתה וגריגה)

מועד פריחה: מרץ-יוני

צורת חיים: עשבוני רב-שנתי

תפוצה בארץ: גולן, חרמון, גליל, עמק יזרען, עמקים, גלבוע, כרמל, הרי שומרון, מדבר שומרון, הרי יהודה, מדבר יהודה, שרון, שפלה, בקעת הירדן

שלהם שקוע בתוך הגביע, שהוא חלק ואין לו שערות בלוטיות. תקופת הפריחה של מרות יהודה הוא בחודשים אפריל עד יוני. מרות יהודה היא מין אנדמי (ייחודי לאזור מסוים וגדל רק בו) לישראל סוריה ולבנון ועל כן חשוב לשמור עליו.

עשב רב שנתי שגובהו 35-60 ס"מ הצמח ניכר בגבעולי התפרחת שלו שמסתעפים כמו "מנורת בית המקדש". גבעולי המרווה רבים, דקים, מרובעים בחתך. במשך הפריחה והבשלת הזרעים מקבלים הגבעולים והצמח כולו גוון ארגמן או סגול. הפרחים סגולים, לא גדולים, וצינור הכותרת

סתונית היורה

צילום: איבה זינר, נח חרוב, עין אפרים

משפחה: סתוניתיים

צבע פריחה: סגול

מס' עלי כותרת: 6

בית גידול: במקומות סלעיים ופתוחים

מועד פריחה: אוקטובר-דצמבר

צורת חיים: בעל בצל או פקעת (גיאופיט)

תפוצה בארץ: גליל, חוף הים התיכון, עמקים, גלבוע, כרמל, הרי שומרון, מדבר שומרון, הרי יהודה, מדבר יהודה ובקעת ים המלח, שרון, שפלה, נגב צפוני

הסתוניתיים.

סתונית - מהמילה סתיו. מבשרת את בוא הגשמים. בין הפרחים הראשונים שפורחים לאחר הגשמים הראשונים, ממבשרי הסתיו.

הסוג סתונית כולל גיאופיטים נמוכים

הפורחים בסתיו, ובו 11 מינים בארץ, 65

מינים בעולם. מרכז תפוצתו במזרח התיכון.

הסוג הופרד לאחרונה מתוך משפחת

השושניים והוכר כמשפחה בפני עצמה,

עכנאי יהודה

צילום: אתי זכריה, נן רימון, שערי תקווה

משפחה: זיפניים

צבע פריחה: סגול כחלחל ורוד

בית גידול: שדות בור, צידי דרכים ושטחים עזובים

מועד פריחה: אפריל-נובמבר

צורת חיים: חד-שנתי

תפוצה בארץ: גולן, גליל, עמק ירדן עליון, עמקים, גלבוע, כרמל, הרי שומרון, מדבר שומרון, הרי יהודה, מדבר יהודה ובקעת ים המלח, שרון, שפלה, נגב צפוני, נגב והרי אילת, ערבה, בקעת הירדן

בסוג עכנאי 40 מינים, רובם ים-תיכוניים, בארץ 5, מהם 4 ים-תיכוניים ואחד מדברי.

פרחים

חלמית מצויה

צילום: מארה שכטר, גן שקד, שערי תקווה

משפחה: חלמיתיים

צבע פריחה: ורוד

מס' עלי כותרת: 5

בית גידול: בשדות בור, בצידי הדרכים

מועד פריחה: פברואר-יוני

צורת חיים: חד-שנתי

תפוצה בארץ: גולן, גליל, עמק יזרדן עליון, עמקים, גלבוע, כרמל, הרי שומרון, מדבר שומרון, הרי יהודה, מדבר יהודה ובקעת ים המלח, שרון, שפלה, נגב צפוני, בקעת הירדן

שהעלים עשירים במיוחד בויטמין A.
ברפואה העממית היא משמשת לחבישת פצעים, הורדת נפיחות, כטיפול לעיניים. בסוג 40 מינים, 6 מינים בארץ.

חלמית מצויה היא צמח חד-שנתי מסועף. העלים והפרי אכילים, חיים או מבושלים, מכאן שם הסוג בעברית (מלשון לחם בחילוף אותיות) וגם בערבית (חוביזה, מלשון חובז, שמשמעו לחם). טוענים

הידעת?

העלים והפרי שימשו למאכל בירושלים שהיתה במצור במלחמת העצמאות בשנת 1948

פשתה שעירה

טוחנו, גליל, ארץ ישראל, גליל, ארץ ישראל

משפחה: פשתיים

צבע פריחה: ורוד

מס' עלי כותרת: 5

בית גידול: בשדות בור

מועד פריחה: פברואר-מאי

צורת חיים: חד-שנתי

תפוצה בארץ: גולן, גליל, עמק ירדן עליון, עמקים, גלבע, כרמל, הרי שומרון, הרי יהודה, מדבר יהודה ובקעת ים המלח, שרון, שפלה, ערבה, בקעת הירדן

תולעים בבטן, פורונקל, טחורים, שיעול, נשירת שיער ואין-אונות. משתמשים בזרעים בצורות שונות: חליטה לשתייה, זרעים קלויים לאכילה, אבקת זרעים קלויים בשמן למריחה על פצעים.

במשפחה 8 סוגים עם 250 מינים, רובם בסוג פשתה. בסוג פשתה 80-200 מינים, בארץ 8-12. הזרעים משמשים למאכל ולרפואה: נגד כאב-בטן, אבנים בכליות, בעיות עיכול,

פרחים

ציפורנית מצרית

צילום: אתי זכריה, נן רימון, שערי תקווה

משפחה: ציפורניים

צבע הפריחה: רוד

מספר עלי כותרת: 5

בית נידול: בתה וצידי דרכים

מועד פריחה: ינואר – אפריל

צורת היים: חד שנת

תפוצה בארץ: גולן, חרמון, גליל, עמק יזרדן עליון, עמקים, כרמל, הרי שומרון, מדבר שומרון, הרי יהודה, שרון, שפלה, נגב והרי אילת

הצמחים החד שנתיים שבה. הגביע שער. עלה הכותרת מפורק קלות בראשו. הצוף מסתתר בתחתית צינור הפרח, ורק חרקים ארוכי חדק יכולים להגיע אליו ותוך כדי להאביק את הפרח.

עשב חד שנתו זקוף שגובהו 17-25 ס"מ ולו פריחה רודה שופעת. צמיחתו מהירה, ובדרך כלל הוא מצליח לסיים את מחזור חייו לפני חריש החורף, שבמהלכו הופכים החקלאים את האדמה ומשמידים את

רקפת

משפחה: רקפתיים

צבע פריחה: ורוד-סגול

מס' עלי כותרת: 5

בית גידול: בין סלעים, בין אבנים, בקרקעות חוליות

מועד פריחה: אוקטובר-מרץ

צורת חיים: בעל בצל או פקעת (גיאופיט)

תפוצה בארץ: גולן, חרמון, גליל, חוף הים התיכון, עמק יזרדן, עמקים, גלבוע, כרמל, הרי שומרון, מדבר שומרון, הרי יהודה, מדבר יהודה ובקעת ים המלח, שרון, שפלה, נגב צפוני, נגב והרי אילת, בקעת הירדן

והם בולטים לעין ומושכים את המאביקים. כך מתקבל פרח מיוחד במבנהו, שחלקו התחתון כפוף מטה, וחלקו העליון "מתקן" פגם זה וכפוף שוב מעלה. הרקפת גדלה בטבע בעיקר בצל סלעים: סלעי גיר, סלעי בזלת - לא משנה. טרם ניתן הסבר מניח את הדעת לתופעה זו.

הרקפת תופסת מקום חשוב בפולקלור, בשירי-ילדים, באגדות-עם וברפואה עממית. שמה העברי גזר לפי שמה הארמי הקדום, שהיה בשימוש אצל חז"ל. בין ערביי ארץ-ישראל מקובלים לרקפת כתרסיר שמות שונים, אחד מהם הוא רקף, המזכיר את שמו הארמי של הצמח. שם אחר הוא סבון א-ראעי, סבון הרועים, המלמד על אחד משימושי הפקעת.

לרקפת פקעת פחוסה עגולה וגדולה, לעתים מתעוותת צורתה בגלל לחץ הסלע שהיא גדלה לרגליו. מוצא הפקעת מגבעול תת-קרקעי שהתעבה ואגר מזון. נוסף למזון יש בפקעת גם רעל בשם ציקלמין, המגן על מאגר-מזון זה בפני בעלי-חיים. תו-אופי בולט ברקפת הוא הכיפוף הכפול של הפרח: תחילה גדל ניצן-הפרח כלפי מעלה ככל פרח רגיל השואף כביכול להבליט את עצמו בפני מאביקיו. אחר הוא "נמלך בדעתו", ועוקץ הפרח מתכופף מתחת לפרח. כתוצאה מכך נוטה פתחו מטה. אולי הוא מגן בכך על האבקה מפני מי הגשם. אך פרח הנוטה מטה אינו מתבלט היטב לעיני המאביקים. מה עושים? מכופפים שוב, הפעם את טרפי 5 עלי הכותרת כלפי מעלה,

פרחים

כלנית

משפחה: נוריתיים

צבע פריחה: אדום

מס' עלי כותרת: 5-8

בית גידול: בשדות בור

מועד פריחה: דצמבר-מרץ

צורת חיים: בעל בצל או פקעת (גיאופיט)

תפוצה בארץ: גולן, חרמון, גליל, חוף הים התיכון, עמק יזרען, עמקים, גלבוע, כרמל, הרי שומרון, מדבר שומרון, הרי יהודה, מדבר יהודה ובקעת ים המלח, שרון, שפלה, נגב צפוני, נגב והרי אילת, בקעת הירדן

עשבוני רב-שנתי שכיח מאוד בארץ, עם פרח בולט ויפה. זה אולי הפרח הישראלי בהא הידיעה!

פריחתו השופעת במרחבי הארץ היא עדות אופטימית להצלחה של התנועה לשמירת הטבע. באמצע המאה העשרים הלכו אוכלוסיות הכלנית בארץ והתדלדלו בגלל קטיפה ועקירה - פרטית ומסחרית. שילוב של חינוך, עיצוב דעת-קהל, חקיקה ואכיפה - הצילו את הכלנית ועוד פרחים נוספים. צא לנוף אך אל תקטוף.

בסוג כלנית 120 מינים, בארץ רק אחד. מין זה נפוץ גם בארצות הים התיכון האחרות, בעיקר ביוון, טורקיה, סוריה, וכן במזרח התיכון. כל הכלניות בארץ, מכל הצבעים, הן ממין אחד. הצבעים השכיחים פרט לאדום הם לבן, ורוד,

סגול, כחול, וגוני-ביניים. בסך הכל הוגדרו 25 טיפוסים צבע פרחי כלנית בארץ. השם העברי מצביע על יופיו של הפרח המתקשט ככלה, על שום הכתם הבהיר כהינומה, שבבסיסים של עלי כותרת. במהלך הפריחה הטבעת הולכת וגדלה ונעשית ברורה יותר.

כיצד נבדיל בין הכלנית, הנורית והפרג? שלושת המינים הם פרחים שיש להם כותרת אדומה וגדולה כמו חצאית אדומה. לכלנית יש חצאית אדומה שמתחתה תחרה ירוקה (העלים הירוקים) שמתרחקים עם הזמן מהחצאית. כמו כן יש לה צעיף/חגורה לבנה. הנורית שומרת על עלי הכותרת הנראים כמו תחתונים קרוב לחצאית. לפרג יש חצאית מארבעה עלי כותרת מנוקדת בנקודות שחורות.

פרג אגסני

צילום: המר דיון בן ארז, שער י חקווה

משפחה: פרגיים

צבע פריחה: אדום כהה וכתם שחור במרכז

מס' עלי כותרת: 4

בית גידול: בשדות על קרקעות כבדות

מועד פריחה: מרץ-מאי

צורת חיים: חד-שנתי

תפוצה בארץ: מדבר יהודה ובקעת ים המלח, נגב צפוני, נגב והרי אילת, ערבה, בקעת הירדן

הכותרת מקומטים לפני פתיחת הפרח ומתיישרים בזמן הפריחה. צבעם אדום עם כתם שחור מוקף שוליים לבנים בבסיסם. האבקנים רבים. הפרח פתוח רק יום אחד. עלה הכותרת עדין ורחב, נושר בנקל. בבסיס כל עלה כותרת יש כתם שחור עם שוליים לבנים. אין לפרח צוף, והוא מציע למאביקיו שפע של אבקה.

בסוג 100 מינים, בארץ 8, כמעט כולם חד-שנתיים. חובב פרחים מתחיל יבדיל בין פרג לבין אדומים אחרים לפי סימנים קלים אחדים: הגבעולים זיפיים, אין לפרח הפתוח עלי גביע (2 עלי הגביע שלו נשרו עם היפתחו), ויש לו תמיד רק 4 עלי-כותרת. הפרח בעודו בניצן עטוף ב-2 עלי גביע ירוקים זיפיים. ארבעת עלי

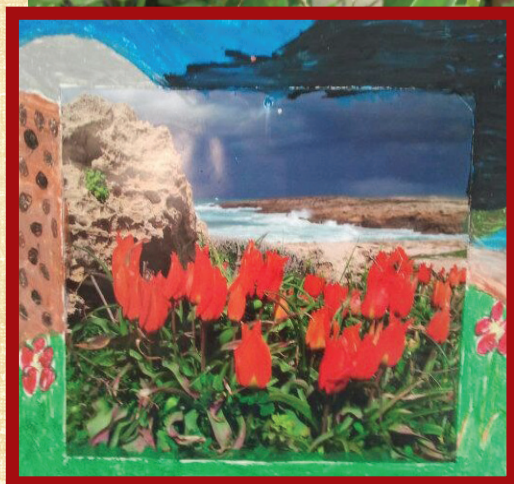
פרחים

צבעוני ההרים

שווקת: יאיר רמון, יאיר זכרון, יאיר אפרים

ציור המשך, צילום: אביבה זינר, גן חרוב, עין אפרים

משפחה: שושניים

צבע פריחה: אדום

מס' עלי כותרת: 6

בית גידול: בחורש, בהרים ובין סלעים

מועד פריחה: פברואר-אפריל

צורת חיים: בעל בצל או פקעת (גיאופיט)

תפוצה בארץ: גולן, גליל, כרמל, הרי שומרון, הרי יהודה, שפלה

ונסגרים לעת ערב. לעיתים ימצאו החיפושיות בפרח שנסגר מקום ללינת הלילה "כאורח שנטה ללון".
בסוג 100 מינים

הפרח חסר צוף, אך שופע אבקה רבה. מבקרים בו חרקים, בעיקר חיפושיות, הנמשכות לצבע האדום, והן גם המאביקות. פרחי הצבעוני נפתחים בשעות הבוקר

ברוש

צילום: שרה צדוקים, נ. ואשר, עץ אפרים

משפחה: ברושיים

מוצא: אזור הים התיכון

עלוה: עץ מחטני, ירוק עד

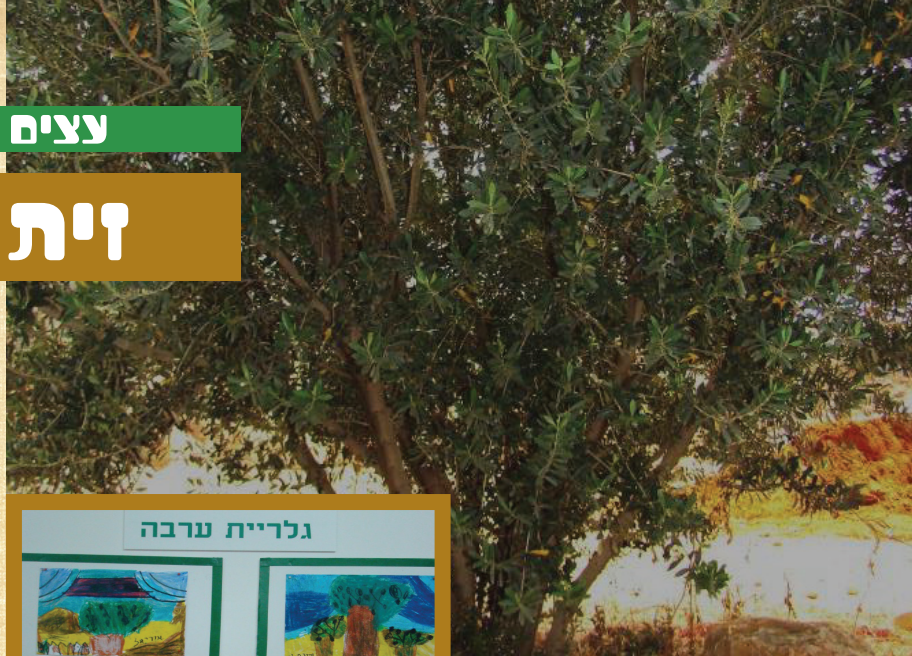
צורת צמרת: פירמידה

תפוצה: מרכז וצפון הארץ

עץ בר זקוף בעל צמרת גבוהה וצרה. פריחת הברוש ערוכה באצטרובלים. באצטרובל נמצאים זרעים רבים המופצים עם התייבשות האצטרובל אשר נשאר על העץ שנים אחדות.

עצים

זית

גלריית ערבה

משפחה: זיתיים
מוצא: אזור הים התיכון
עלוה: ירוק עד
צורת צמרת: מעוגלת
תפוצה: כל הארץ
פריחה: אפריל - מאי, פרי: אוקטובר - דצמבר

בסיפור תיבת נח, היונה המחזיקה במקורה עלה של עץ זית מבשרת את סוף המבול. סמל זה, בשינוי קל (יונה עם ענף זית במקום עלה), הפך לסמל השלום. הזית מופיע בסמלים נוספים בארץ ובעולם - סמלה של מדינת ישראל, סמל האומות המאוחדות ועוד. הזית הינו אחד משבעת המינים בהם נתברכה הארץ. "ארץ חיטה ושעורה, וגפן ותאנה ורימון. ארץ זית שמן ודבש" (דברים, ח').

עץ פרי שמקורו בזית הבר. עצי הזית מאריכים ימים ויש עצים שגילם למעלה מאלף שנים. גלעיני זיתים מלפני כ- 6,000 שנים נתגלו באתרים ארכאולוגיים בירדן ובישראל. עץ הזית מוגן על פי פקודת היערות ומותר להעתיקו רק לאחר קבלת רישיון. מסיק (קטיף) הזיתים מתחיל בדרך כלל עם הגשם הראשון לאחר סוכות. הזית מוזכר פעמים רבות בתנ"ך. כך לדוגמה הזית הוא הצמח הראשון אליו פנו במשל יתם, דבר המעיד על חשיבותו הרבה.

פינת הלשון העברית

כזית - כמות מועטה ביותר, כגודל זית קטן.

קיקיון מצוי

שווקת שחר יצחק, ערבה יבנה, פלסט, תל אביב

משפחה: חלבוביים

מוצא: אפריקה

עלווה: ירוק עד, עלים גדולים מאובצעים (דמויי אצבעות כף יד)

צורת צמרת: שיח

תפוצה: מישור החוף וצפון הארץ (בצידי הדרכים ומזבלות)

פריחה: אפריל- ספטמבר, פרי: מאי- ספטמבר

את שמן הקיקיון המשמש ברפואה כחומר סיכה ובתעשיות שונות. שמו העברי של הצמח בספר יונה, בפסוק שבו מתואר הקיקיון כצמח בן חלוף: "שכן לילה היה וכן לילה אבד" (ד', 10) ואכן צמח זה אינו מאריך שנים, אך יכול להגיע לגודלו המלא תוך עונת גידול אחת.

הקיקיון הוא שיח רעיל לאדם, שיכול להגיע לגובה של עד 5 מטר. העלים ירוקים, ולעתים עם גוון עמוק של כחול כהה, והם מבריקים, בעוד העלים הצעירים והגבעולים הם בעלי גוון אדמדם. הפרחים מקובצים בתפרחת שצבעה הכללי אדום בגלל עמודי העלי האדומים. שימושים - מזרעיו של הקיקיון מפיקים

מנת הלטון המצרית

בעברית, המילה "קיקיוני" היא מטבע לשון המתאר דבר ארעי, שהגיע לגודל מלא תוך זמן קצר ועתיד להיעלם באותה מהירות בה הופיע, בדומה לקיקיון המתואר בספר יונה.

רימון מצוי

צילום: מור יוסף, גן ברזש, עין אפרים

צילום: אדרבה טרוט, 'טחא' בן 'סוד' ביהמ"ד

משפחה: רימוניים

מוצא: אירן

עלווה: עץ נשיר

צורת צמרת: סגלגלה (אליפטית)

תפוצה: כל הארץ

פריחה: מרץ-אפריל, פרי: אוגוסט-אוקטובר

ותאנה ורימון. ארץ זית שמן ודבש" (דברים, ח"א) ונכלל בין הפירות שהביאו המרגלים למשה כהוכחה לפוריות הארץ: " וישאנה במוט בשנים ומן הרימונים ומן התאנים", (במדבר, י"ג 23).

שימושים - מיץ, משקאות, סירופ ויין. מהשורשים, מקליפת העץ ומהזרעים מכינים תרופות ותכשירי טיפוח לעור.

עץ פרי תרבותי, שיחי בעל גזעים אחדים. הפרי הוא ענבה, גדול, קליפתו עבה, צבעו כתום-אדום, בראשו "כתר" - שריד לעלי הגביע. הפרי מלא בגרגירים ומכאן הביטוי - מלא כרימון - אדם בעל ערכים, תוכן וידע רב.

הרימון הינו אחד משבעת המינים בהם נתברכה הארץ. "ארץ חיטה ושעורה, וגפן

שקד

נו תלמידי צילום: חודיה מלכא, בת שירחא

צילום: נטע פרי, מדריכת קיימות

משפחה: ורדיים

מוצא: אסיה המערבית, גדל בר בארץ

עלווה: עץ נשיר

צורת צמרת: מעוגלת

תפוצה: מהגנג ועד צפון הארץ

פריחה: פברואר, פרי: יולי - ספטמבר

עץ פרי, תרבות ובר. השקד הוא עץ ותיק בארץ. בספר בראשית מסופר על בני יעקב שלקחו מנחה לפרעה - "והורידו לאיש מנחה...בטנים ושקדים" (בראשית, מ"ג 11).

מנות הלטון והצמחה

מקור השם - שקד - מהמילה שוקד - חרוץ, מתמיד - על שום שקדנותו - שוקד להוציא את פרחיו מוקדם. שמו העממי של עץ השקד הוא - שקדיה ובגלל פריחתו סמוך לט"ו בשבט, נחשב לסמל החג.

תאנה

צילום: נטע פרי, מדריכת קיימות

משפחה: תותיים

מוצא: אסיה המזרחית

עלווה: עץ נשיר, עלים גדולים מאוצבעים (דמויי אצבעות כף יד)

צורת צמרת: מעוגלת

תפוצה: מהנגב ועד צפון הארץ

פריחה: מאי-יוני, פרי: אוגוסט-אוקטובר

ארץ זית שמן ודבש" (דברים, ח').
שימושים - מאכל כפרי טרי, מיובש
(דבלים) ומשומר (כלפתן), משמשים לאפיה
ולמשקאות חריפים.

עץ בר ותרבות בעל נוף רחב ומצל בחודשי
הקיץ. בעל פירות אכילים וטעימים. פרי התאנה
הינו אחד משבעת המינים בהם נתברכה
הארץ. "ארץ חיטה ושעורה, וגפן ותאנה ורימון.

מית הלשון הצכרית

לְאָרוֹת תַּאנִּים - לַקְטוֹף וּלְאֶסוֹף תַּאנִּים.

עֵלָה תַּאנָּה - כִּסוֹת וְהַסּוּאָה. מְסִיפּוֹר בֶּן עֵדֵן.

מִן הַמְקוֹרוֹת - "אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וְתַחַת תַּאנְתּוֹ" (מלכים א', ה') מְסַמֵּל אֶת הַשְּׁקֵט וְהַשְּׁלוֹם.

פטריות

צילום: מור יוסף, מן ברזיש עץ אפרים

באדמה ובמזון, ואף קיימות פטריות הזוהרות בחושך. התחום בביולוגיה העוסק בפטריות נקרא מיקולוגיה. ניתן למצוא פטריות בסביבות מחיה שונות. אם כי רוב הפטריות צומחות ביבשה, יש פטריות הצומחות במים. רוב הפטריות מתקיימות בטווח טמפרטורות של 10-35 מעלות צלזיוס, אולם ניתן למצוא פטריות בטמפרטורות שמתחת ל-0 ובטמפרטורות של 60 מעלות. רוב הפטריות מעדיפות לחות גבוהה אולם יש כאלו המתקיימות אף בתנאי יובש קשים. פטריות רבות משמשות את האדם:

פטריות (fungi) הן אורגניזמים המעכלים את מזונם מחוץ לגופם, וסופגים את הרכיבים התזונתיים מהמזון המפורק אל תוך תאיהם. הפטריות, יחד עם החיידקים, מרכיבות את קבוצת המפרקים של הביוספרה. הן רקיבות ברובן (ניזונות מחומר אורגני לא חי) וחלקן טפילות (ניזונות מרקמותיו של יצור חי). מרבית הפטריות הן רב-תאיות, אך ישנן פטריות בנות תא אחד בלבד, כדוגמת השמרים. קיימים בעולם למעלה ממאה אלף סוגי פטריות. ניתן למצאן באוויר, במים,

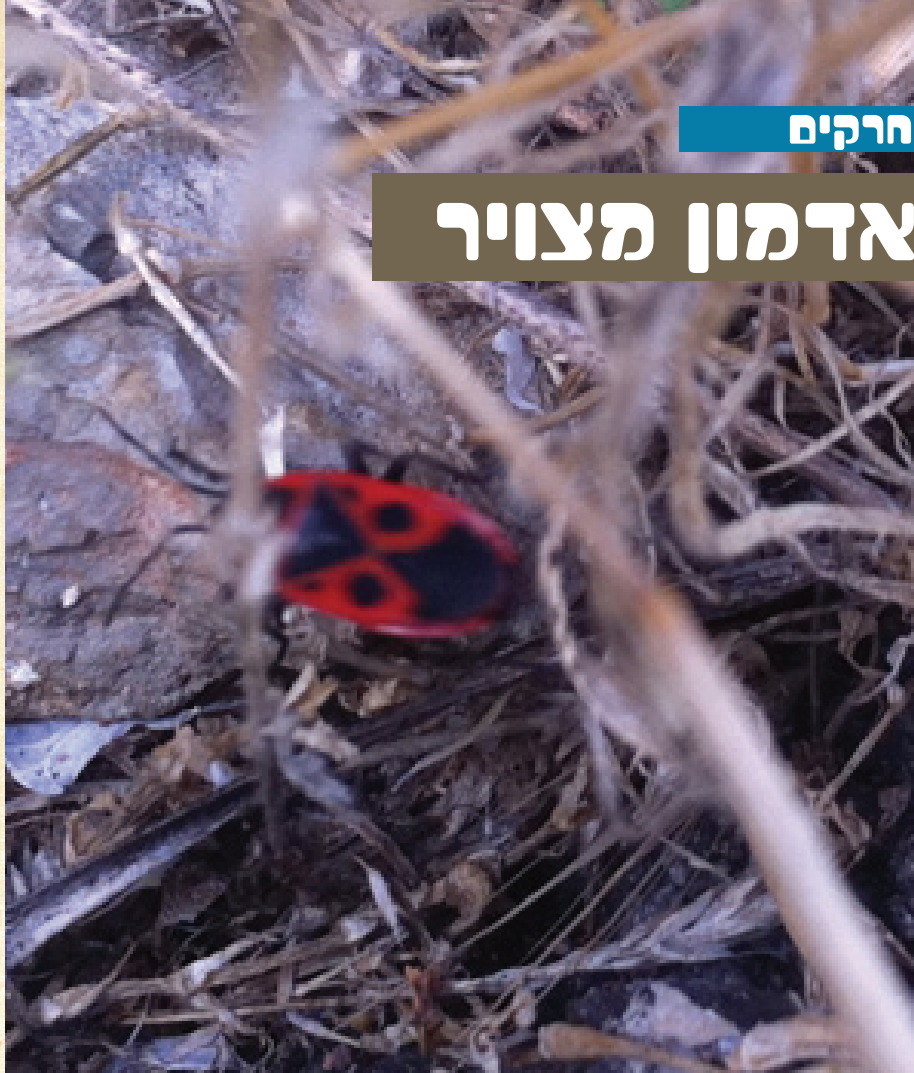
השימוש הנפוץ והפשוט ביותר הוא כמאכל. פטריות מהסוג הצומח ביערות, בין אם מקורן ביער או כגידול חקלאי, נקטפות ונאכלות באופן ישיר על ידי האדם, ומשמשות מרכיב חיוני במזונות רבים, כגון מרקים, רטבים ומוצרי מאפה כגון פיצות. מוסיפים פטריות למאכלים כתבלינים. פטריות מועילות לצמחים רבים וכן לגידולים חקלאיים. ישנן פטריות המשמשות לפירוק חומרים מזיקים. פטריות משמשות בתעשיית המזון. השמרים, למשל פטריות מרפא: פטריות משמשות כמקור לתעשיית התרופות, בייחוד תרופות אנטיביוטיות. לעומתן יש פטריות המזיקות לאדם: פטריות מסוימות רעילות לאדם ואכילתן עלולה לסכן חיים ומכאן הכלל האומר, שאין ללקט פטריות שאין אנו בטוחים שאינן

רעילות. פטריות מתפתחות על מזונות וגורמות לשינוי טעמם (לרוב לרעה) ולעתים אף הופכות אותו לרעיל. פטריות שונות גורמות לנזקים בצמחים, כגון קימחון, פיחת ועוד, ועלולות לפגוע ביבולים חקלאיים. הפטריות ביהדות הפטריות מזכרות בתלמוד ביחד עם הכמהין. חכמי התלמוד עמדו על כך שהפטריות אינן צמחים, ולפי הגדרת הגמרא הן דבר ש"אינו נזרע ומצמיח" ואינו יונק מהארץ, אלא מהאוויר, מסיבה זו הן אינן חייבות בתרומות ומעשרות וברכתן "שהכל נהיה בדברו" ולא כצמחים שברכתם "בורא פרי האדמה". מכיוון שיש פטריות רעילות ואף פטריות שראויות למאכל הופכות מסוכנות כאשר הן "זקנות" אין לאכול פטריות שאנו מוצאים בשדה.

חרקים

אדמון מצויר

צילום: אביבה זינגר, תן חרוב, עין אפרים

סדרה: פשפשאים

משפחה: אדמוניים

תפוצה בארץ: מרכז הארץ ובצפונה

מופע: אביב ותחילת הקיץ

מקום חיות: על פני הקרקע, לרוב בקרבת צמחי חלמית

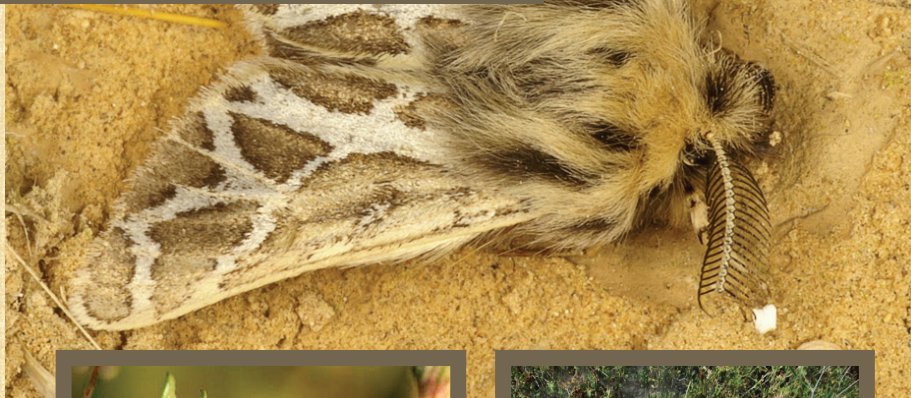
תנועה: הליכה

מזון: זרעים יבשים של חלמית

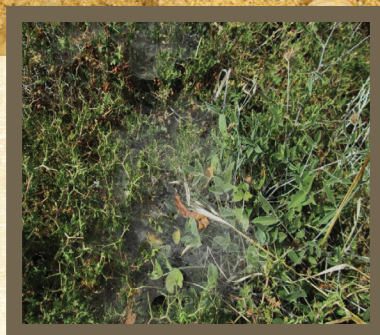
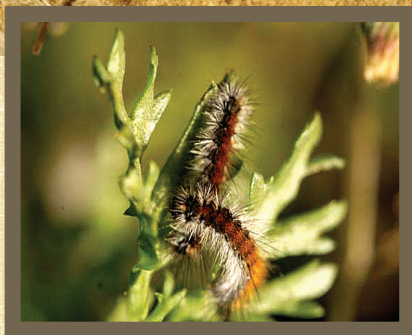
מקור השם - על שום הפרצוף השחור על רקע אדום, ציור וצבעים שנועדו להרתעה.

חרקים

דובון הקורים

<http://www.schmetterling-raupe.de/art/loewii.htm>

קורי
דובון
הקורים
עילום :
חולט
ריאט,
י'כ"ב
ל'ז'ט'
ז'ל'י

צילום: ענת סקילי
[http://www.tapuz.co.il/
blog/net/ViewEntry.
aspx?entryId=1408390&skip=1](http://www.tapuz.co.il/blog/net/ViewEntry.aspx?entryId=1408390&skip=1)

סדרה: פרפראיים

משפחה: דובוניים

תפוצה בארץ: בכל הארץ

מופע: חורף

מקום חיות: שדות עם צמחייה חד-שנתית נמוכה

תנועה: נקבה מתרוצצת על הקרקע, זכר - מעופף

מזון: הזחלים - צמחים ממשפחת המצליבים והפרפרניים - למשל חרדל השדה, תורמוס

וכד', הבוגרים - אינם ניזונים, הם חיים ימים אחדים בלבד

הזחלים הצעירים אורגים קורים הנראים כיריעת משי - זו מגינה עליהם מפני קרינת השמש ומפני טורפים.

מקור השם - לזחלים ציציות שעירות צפופות הדומות לשערות של פרוות דובים ומכאן שמו. שערות אלה חומר רעיל הגורם לגירוי ודלקת בעור - לא כדאי לגעת.

זבוב הטיפולה

שושנה, רחמי אלוטור מן 'טיברטא, תיא: סמא

סדרה: זבובאים

משפחה: טיפולתיים תפוצה בארץ: כל הארץ

מופע: אביב, קיץ

מקום חיות: במקומות עם צמחייה רבה, כמו גם במקומות לחים ומזורים

תנועה: תעופה

מזון: צוף, עשבים

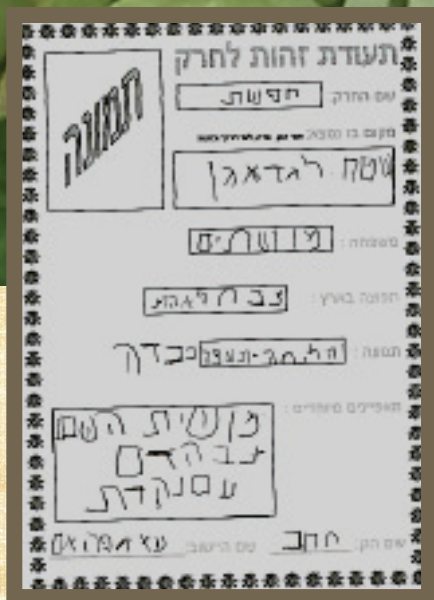
נחשבים בטעות ליתושים בשל הדמיון הרב במבנה הגוף, אך הם אינם יתושים ואינם מוצצים דם. אז בפעם הבאה שאתם פוגשים אותם בבית אל תפגעו בהם והוציאו אותם החוצה בעדינות או כבו את האור בתוך הבית וחכו שיצאו לבד.

רגליהם ארוכות ושבריריות והם מאבדים אותן בקלות. הם נוטים לרבוץ במקומות עם צמחייה רבה, כמו גם במקומות לחים ומזורים. הם ניזונים בעיקר מצוף פרחים ומעשבים ומשמים מאכל לציפורים. בניגוד ליתושים, הטיפולתיים חלשים מאוד ונוטים להתנדוד בתבניות תעופה משתנות. לעתים

מושית השבע

יִקְרָא לְשֵׁמוֹ לְחֹמֶת עֲבֹרָה יְרוּחַ טוֹרָף: סִימָא

- סדרה:** חיפושיות
- משפחה:** מושיתיים
- תפוצה בארץ:** בכל הארץ
- מופע:** אביב
- מקום חיות:** על צמחים עם כנימות עלים
- תנועה:** תעופה כבדה, הליכה
- מזון:** הבוגרים והזחלים טורפים כנימות עלה

מקור השם - למושית השבע - יש למעשה 8 נקודות שחורות - 4 על כל כנף. אולם, כאשר כנפי המושית צמודות, הנקודות המרכזיות בכל כנף נצמדות זו לזו ונראות כנקודה אחת ומכאן נראה שלמושית יש רק 7 נקודות.

בישראל כ - 60 מינים. צבעי האדום והשחור הם צבעי אזהרה המזהירים מפני הרעל המצוי בגופה. המושית נחשבת חרק מועיל משום שהיא משמידה מזיקים. היא ניזונה מכנימות, ובכך היא מחסלת אותן.

נמלת קציר דו גונית

טוונטו, ראשו אויסר אז טראכט, זשא: סיףא

סדרה: דבוראים

משפחה: נמליים

תפוצה בארץ: בכל הארץ, בעיקר באזורים חמים

מופע: כל השנה

מקום חיות: בכל מקום שיש בו צמחים חד שנתיים המניבים זרעים למאכל

תנועה: הליכה, בזמן מעוף הכלולות - תעופה

מזון: בעיקר זרעים רכים. זרעי דגניים, קטניות, חלמיתיים ועוד

מקור השם -

על שום זרעי הדגניים - שיכולת שועל, חיטה ושעורה - שהיא אוספת - ומכאן "קציר".

דו-גוני - על שום הראש והחזה שבצבע חום אדמדם, והבטן השחורה מבריקה.

מן המקורות -

שלמה המלך התפעל מחריצותן של הנמלים ואמר: "לך אל הנמלה עצל ראה דרכיה וחכם: אשר אין לה קצין, שוטר ומושל, תכין בקיין לחמה, אגרה בקציר מאכלה". (משלי ו', 8-6).

חרקים

פרחית אביגיל

צלום הנר דיין, ג. ארז, שערי תקווה

סדרה: חיפושיות

משפחה: זבליתיים

תפוצה בארץ: הגליל, צפון הנגב, מדבריות יהודה

מופע: אביב-קיץ

מקום חיות: חורש, חורשה נטועה, מעזבות וצדי דרכים, שיחייה

תנועה: תעופה והליכה

מזון: אבקה, צוף ולפעמים עלי כותרת

אוכלות גרגרי אבקה של צמחים, ולעתים גם חלקים מעלי הכותרת של הפרח. הנקבה מטילה את הביצים באדמה, והזחלים שבקעו מן הביצים ניזונים מרקבובית הצמחים שבקרקה. הזחלים גם מתגלמים באדמה, והחיפושיות הבוגרות מגיחות מן הגלמים ועולות אל פני הקרקע.

החיפושית פרחית אביגיל נפוצה מאוד. באביב אפשר לראות אותה על פרחים רבים, ולפעמים - בקבוצות של 2-3 חיפושיות יחדיו.

אורך גופה כ-1 ס"מ או מעט יותר, והסימן הבולט שלה הוא הצבע השחור והנקודות הלבנות שעל גבה. החיפושיות הבוגרות

שחאורית משובצת

טולמיט, שחאורית משובצת, חרקי: סוביא

סדרה: חיפושיות

משפחה: שחרוריות

תפוצה בארץ: בכל הארץ

מופע: אביב - קיץ

מקום חיות: נמצא אותן לרוב בבתי גידול יובשניים כגון מדבריות או אזורים אלפיניים וגם

בבתי גידול לחים יותר כבית-גידול ים-תיכוני, חולות החוף ורכסי הכורכר

תנועה: נקבה מתרוצצת על הקרקע, זכר - מעופף

מזון: הזחלים: חומרים יבשים מהצומח אך לא בוחלות במזון שמקורו בחי כמו פגרים של

חרקים או חולייתנים קטנים או הפרשות

לרגליה הגבוהות שמרחיקות את גופה

מהקרקע הלוהטת ובעזרת חלל שמצוי מתחת

לכנפיה וכולא אוויר לצורך בידוד. כמו כן,

בשעות החמות השחאורית מסתרת בצל.

מקור השם - שחר. על שום היותה חיפושית

הפעילה ביום בניגוד לבנות מינה השחרוריות

הפעילות בלילה.

השחאורית היא חיפושית שחורה וגדולה

הפעילה בשעות היום. צבעה השחור מאפשר

לה להתחמם במהירות בשעות הבוקר

הקרירות ולהקדים את פעילותה יחסית

לחרקים אחרים. בשעות הצהרים הלוהטות

השחאורית נמנעת מהתחממות יתר הודות

רב-רגל שחור

צילום: ג'ורג'ו לוי - המרכז הלאומי לחקר הטבע - מוסד

צילום: עירית הדר, מ. דקל, שערי תקווה

סדרה: רברגלאים

משפחה: רברגלאים

תפוצה בארץ: הגליל, צפון הנגב, מישור החוף והשפלה,

הכרמל, הגולן, הרי יהודה והשומרון, העמקים

מופע: אביב - קיץ

מקום חיות: בהרים, בין סלעים ואבנים

תנועה: הולך לאיטו בעזרת רגליו הקטנות

מזון: עשב, רקבוביות ופירות

וכל רגליו מקופלות פנימה. הוא מתגונן גם באמצעות הפרשה של נוזל צהבהב שריחו דוחה.

הרב-רגל פעיל בעיקר בלילה ובשעות הדמדומים הקרירות והלחות. בשעות אלה הוא מגיח ממקומות מחבוא מתחת לסלעים או לנשר העלים.

לרב-רגל שחור גוף גלילי וארוך, שאורכו מגיע עד 20 ס"מ, וקוטרו עד חצי ס"מ. הגוף מחולק לפרקים דמויי טבעות נוקשות, ולרובם יש שני זוגות רגליים (4 רגליים לפרק). מספר הרגליים אצל רב-רגל בוגר, עשוי להגיע עד 150.

בשעת סכנה הוא מתקפל כסליל בצורת האות פ, כשראשו מוגן במרכז הסליל,

מקורות מידע:

<http://www.wildflowers.co.il>

<http://flora.huji.ac.il>

<http://he.wikipedia.org>

<http://www.earthweb.tau.ac.il/?cmd=services.633&act=read&id=319>

<http://insectour.blogspot.co.il>

מדריך העצים בישראל לילדים ולנוער, ישראל גלון, יונה זילברמן, הוצאת מודן
מגדיר פרחי הבר בישראל לילדים ולנוער, יונה זילברמן, הוצאת מודן
מדריך החרקים בישראל לילדים ולנוער, פנחס אמת, יונה זילברמן, הוצאת מודן
המדריך השלם לצמחים ופרחים בארץ ישראל, אבי שמידע, הוצאת מפה.

אינדקס:

גזר קיפח	4	ציפורנית מצרית	25
מסרק מזרחי	5	רקפת	26
עירית גדולה	6	כלנית	27
קחון מצוי	7	פרג	28
תלתן תריסני	8	צבעוני	29
אספספת מצויה	9	ברוש	30
חרדל לבן	10	זית	31
חרצית עטורה	11	קיקיון	32
סביון אביבי	12	רימון	33
מוצית קוצנית	13	שקד	34
ברקן סורי	14	תאנה	35
גדילן מצוי	15	פטריה	36
דרדר כחול	16	אדמון מצויר	38
מרגנית השדה	17	דובון הקורים	39
מקור חסידה מצוי	18	זבוב הטיפולה	40
מרוות יהודה	19	מושית השבע	41
סתונית היורה	20	נמלת הקציר	42
עכנאי יהודה	21	פרחית אביגיל	43
קיפודן מצוי	22	שחאורית משובצת	44
חלמית מצויה	23	רב רגל שחור	45
פשתה שעירה	24	מניפנית	46